

FIGURA E SHOTË GALICËS NË PROZËN ARTISTIKE

Historia vazhdimisht ka qenë dhe është gurrë e pashtershme frymëzimi për shkrimtarët tanë. Që nga Barleti, De Rada, Naimi, Fishta, Noli e deri te shkrimtarët bashkëkohorë, si S. Spasse, I. Kadare, S. Drini, J. Buxhovi etj., historia është shfrytëzuar si një mjet për të zgjuar vetëdijen kombëtare, për të forcuar dashurinë ndaj atdheut, ndaj heronjve, ndaj gjuhës. Shkrimtarët tanë në gjini të ndryshme, në poezi, prozë e në dramë pasqyruan aspekte të ndryshme të historisë së popullit tonë, duke theksuar qëndresën heroike të luftëtarëve, forcën e brendshme shpirtërore të popullit.

Fama lavdiplote e heroinës kombëtare, Shotë Galicës, preku dhe mobilizoi mjaft shkrimtarë, të cilët në formë të sintezës artistike arritën të paraqesin epokën e rezistencës së çetave kaçake në Kosovë, të vënë në qendër të krijimtarisë së tyre tema që lidhen ngushtësisht me fatet e atdheut, me luftën e popullit tonë për liri. Pos krijuesve anonimë popullorë që kanë thurur shumë këngë e legjenda, tregime e anekdota, pos vargjeve të frymëzuara të poetëve, si Xhevahir Spahiu, Adem Istrefi, Agim Gjakova, Hasan Hasani, Mehmet Haziri, Sulejman Malo, etj. për Shotë Galicën janë shkruar edhe tregime, romane, drama. Në këtë punim kam marrë në shqyrtim dy romane ("Prisja e komitëve" të Sulejman Krasniqit

dhe "Shotë Galica " të Mehmet Kajtazit), dy drama ("Gurët e Kreshanës" të Loni Papës dhe " Gërsheti i Luftërave " të Avni Mulës) dhe dy tregime ("Plisat e bardhë " dhe " Pushkët e Galicës " të Shefqet Tiganit).

Romani "Prisja e komitëve " i Sulejman Krasniqit ka temë historike, është një histori e letrarizuar. Autori e ka përpunuar temën historike për të zbuluar e për të zbërthyer botën shpirtërore të personazhit, për të paraqitur edhe ato aspekte që nuk mund t'i jepte një historian i kohës. Duke shfrytëzuar krijimtarinë popullore, duke futur fragmente folklorike, fjalë të urta, duke dhënë veshjen, mënyrën e jetesës, zakonet, etj. ai zbulon tipiken për jetën e popullit tonë në periudhën konkrete historike. Disa ngjarje e fakte njihen mirë nga historia, po në saje të imagjinatës autori ka trilluar ngjarje e personazhe të tjera, të cilat i gërsheton brenda tërësisë kompozicionale. Për të krijuar personazhin e Shotës autori ka gërshetuar natyrshëm dokumentin me fiksionin, dëshminë me situatën artistike, traditën popullore me vizionin e vet. Në romanin "Prisja e komitëve" fabula është histori e zgjeruar e personazhit kryesor, Shotë Galicës. Historia individuale e saj, e cila në mënyrë të përgjithshme lidhet me historinë e luftërave për liri të çetave kaçake, përbën hallkën kryesore kompozicionale të romanit. Ajo është dhënë plotësisht në funksion të fabulës, organizon kolizionet kompozicionale midis personazheve historike, si Fazli Beranit, Bejtë Bajçinovcit, Kërsta Miliqit, Nikola Pashiqit, etj. dhe atyre të trilluara, si Mentor Sakos, luftëtar i vjetër e i urtë, Ukë Gunës, trim e patriot, por që nuk beson në

aftësitë e femrës, Qorr Agushit, Emrush Bungut, Kallec Bardashit, Mulla Tajarit, Vukota Kobiloviqit, kriminel, Milan Ivanoviqit, udhëheqës i ekspeditës ndëshkimore, Plamenkës e Hajdukut, simpatizantë të Lëvizjes Kaçake, etj.

A kanë gjetur mishërim konfliktet dhe idetë shoqërore të kohës në karakterin e personazhit të Shotës, në mendimet dhe veprimet e saja?

Shota është e kaluara e lavdishme e gruas shqiptare. Atë e bëri të tillë jeta plot stuhi e popullit tonë. Ajo është simbol. Plotësisht e besueshme me asgjë e jashtëzakonshme. Në kuptimin figurative Shota simbolizon Kosovën-rrugën e saj luftarake. Duke ndjekur zhvillimin psikologjik dhe evolucionin ideor të saj gjejmë të zhvilluar në psikologjinë e luftës së popullit tonë për liri shkallën e pjekurisë së saj, idealet që e frymëzuan në luftën për liri.

Më 1995, në 100-vjetorin e lindjes së Shotë Galicës, shkrimtari Mehmet Kajtazi botoi romanin omonim me të cilin thellon më tej përfytyrimin tonë mbi heroinën kombëtare. Romani ka temë historike ku në formë të sintezës artistike arrin të paraqesë epokën e rezistencës së çetave kaçake në Kosovë, sidomos në Drenicë. Vërtetësia historike dhe tingëllimi aktual është pa dyshim një nga vlerat kryesore të romanit. Lexuesit, të cilët gjejnë detaje nga ngjarjet e kohës, më shumë se kronikat e thata historike, duke i besuar mesazhit gjuhësor-poetik të autorit, përmbushin kërshërinë historike, psikologjike dhe letërsia zë vend të barabartë.

Historia na jepet në formën letrare. Aty ku fillon të heshtë historia, fillon të flasë letërsia. Shota, në bukurinë morale dhe sakrificën përfaqëson idealin e njeriut për përsosmëri morale dhe harmoni. Ajo na del si mishërim i vlerave morale pozitive, prandaj edhe përfaqëson konstitutionin shpirtëror të shqiptares. Atë e ka dhënë autori të gjallë, jashtë skemantizmit: në qëndrimet, fjalët dhe në veprimet e saja ajo është brenda kohës së vet dhe mundësive historike. Pra, nuk ka mospërputhje mes të vërtetës jetësore dhe asaj artistike. Në raport me personazhet e tjera: Azemin, Shaqir Smakën, H. Prishtinën, Nolen, Ramadan Shabanin, Mihajlo Ceroviqin, Sava Vojvodën, Miliq Kërstën, Nu Bi, etj. ajo del e plotë dhe mendon e vepron në përputhje me natyrën e vet.

Drama "Gurët e Kreshanës" e Loni Papës është vepër me sfond historik sado që heronjtë janë shtrembëruar, Shotën e quan Erma e Azemin Halil. Pra, ata që e njohin periudhen midis dy luftërave botërore e kuptojnë lehtë se kanë të bëjnë me personazhe e ngjarje të vërteta historike. Autori, duke paraqitur kolizione historike, vë në veprim edhe imagjinatën krijuese, sepse është i shtrënguar ta plotësojë historinë duke imagjinuar ngjarje. Kështu, ai e zgjeron fiksin letrar dhe e gërsheton në mënyrë të natyrshme të vërtetën (faktin historik) me trillim artistik. Edhe pse nuk ka mbaruar asnjë shkollë, akademi ushtarake, e nuk ka pasur mundësi të përcjellë shtypin, e të njoftohet për atë se çfarë ndodh në skenën botërore e ballkanike, Shota di për prapaskenat diplomatike, për pazarllëqet që bëheshin në

dëm të Shqipërisë, për gjeografinë dhe historinë e Shqipërisë.

Edhe për autorët Avni Mula dhe Shefqet Tigani nuk ka qenë themeloria skrupuloziteti (përpikmëria) në riprodhimin e historisë, dhënia me imtësi e kohës, dokumentarizimi i fakteve dhe i periudhës historike, por historia ka shërbyer si një material, lëndë e parë prej së cilës kanë krijuar subjekte, episode, karaktere. Këto vepra nuk janë pasqyrim fotografik i fenomeneve e ngjarjeve, nuk janë thjesht histori, por pasqyrim artistik i saj dhe vlera e tyre nuk qëndron në sasinë a besnikërinë e informacionit, por në transponimin artistik të realitetit historik, nuk i bën historike vetëm se në qendër të tyre ndodhet Shota si figurë konkrete historike, por pse objekt i artit të tyre bëhen ato fakte e ngjarje historike që shprehin esencën, pasqyrojnë tiparet me thelbësore, që tipizojnë fenomenet historike.

Shkrimtarët Sulejman Krasniqi, Mehmet Kajtazi, Loni Papa, Avni Mula e Shefqet Tigani në veprat e tyre që i përmendëm më lart kanë arritur të kapin nyjat kryesore të rezistencës dhe luftës së organizuar të popullit tonë për çlirim. Ata kanë arritur të bëjnë përgjithsime të duhura artistike, duke akumuluar në figurën e Shotës vetitë më të mira të gruas shqiptare. Në përputhje me qëllimin ideor të këtyre shkrimtarëve, me rethanat historike konkrete, zhvillohet edhe personaliteti i Shotës, thellohet psikologjia e saj, rritet bota e brendshme e saj, ndryshojnë (evoluojnë) mendimet e saja, gjejnë motivim veprimet e saj.

